

ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΤΟΠΟΙ

ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΑΣΓΑΤΑ-ΣΙΦΝΟΣ-ΣΕΡΙΦΟΣ-ΚΥΘΝΟΣ

Αξιοποίηση, προστασία, ανάδειξη και προβολή της αρχαίας μεταλλευτικής και μεταλλουργικής κληρονομιάς

Τουριστική ανάπτυξη των αρχαιομεταλλουργικών περιοχών

Εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος

ΣΕΡΙΦΟΣ

Μεταλλευτική, μεταλλουργική κληρονομιά και διαδρομές μετάλλων

Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Ερευνητικό Μουσείο Αρχαιολογίας

<https://metalplaces.eu>

Το έργο «Μετάλλων τόποι. Σταυροδρόμια πολιτισμού στην ανατολική Μεσόγειο» το οποίο εντάσσεται στο ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Interreg V-A Ελλάδα- Κύπρος αξιοποιεί, στο πλαίσιο διασυνοριακής προσέγγισης και κοινής εφαρμογής «καλών πρακτικών», το πολιτιστικό παρελθόν της μεταλλευτικής δραστηριότητας περιοχών των δύο χωρών όπου η μεταλλουργία και η μεταλλοτεχνία αναπτύχθηκαν συστηματικά από την 3η χιλιετία π. Χ. Συγκεκριμένα, το έργο σκοπεύει στην προβολή των μεταλλευτικών θέσεων και μεταλλουργικών δραστηριοτήτων στα νησιά των δυτικών Κυκλάδων Σίφνος, Σέριφος, Κύθνος και στην περιοχή της Ασγάτας στην Κύπρο με δράσεις που απευθύνονται τόσο στον περιηγητή, όσο και στον απομακρυσμένο επισκέπτη του διαδικτύου.

Στην υλοποίηση του έργου συμπεριλαμβάνεται η ένταξη αρχαίων και νεότερων θέσεων εξόρυξης και κατεργασίας μετάλλων σε ένα ευρύ δίκτυο περιπατικών διαδρομών (εκτός οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων), προβλέποντας, παράλληλα, τον εμπλουτισμό και την αναβάθμιση τόσο των υποδομών σήμανσής τους, όσο και της πληροφόρησης του επισκέπτη.

Με τις ήπιες αυτές δράσεις, διαμορφώνεται ένα μοντέλο σύμμετρης και αειφόρου ανάπτυξης, μέσω της ενίσχυσης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε περιοχές ιδιαίτερα πολιτιστικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Σέριφος

Μεταλλευτική και μεταλλουργική κληρονομιά

Η ορεινή και πετρώδης Σέριφος από γεωλογική άποψη ανήκει, μαζί με την Κέα, την Κύθνο και τη Σίφνο, στην αττικοκυκλαδική κρυσταλλοσχιστώδη μάζα. Είναι μεταλλοφόρος, κυρίως με μεταλλεύματα σιδήρου (μαγνητίτη και αιματίτη/λειμωνίτη) που συχνά συνοδεύονται και από ορυκτά χαλκού, καθώς και «μικτά θειούχα» στο ΒΑ τμήμα του νησιού.

Στη θέση με το εύγλωττο τοπωνύμιο Σκουριές ή Σωρός επάνω από τον Αβεσαλό, στην Κεφάλα και στους Φούρνους, η κατεργασία μεταλλευμάτων και η παραγωγή χαλκού ξεκινούν ήδη από την 3η χιλιετία π. Χ. όπως τεκμηριώνουν οι αρχαιομεταλλουργικές έρευνες που διεξήχθησαν από τους Ο. Φιλανιώτου, Γ. Μπασιάκο και Μ. Γεωργακοπούλου. Επιπλέον, νεότερες έρευνες από την αρχαιολόγο Π. Πάντου έφεραν στο φως την Πρωτοκυκλαδική εγκατάσταση (3.200-2.000 π. Χ.) των Πλα-

Σκουριές

καλώνων (επάνω από το Μέγα Λιβάδι), όπου βρέθηκε ικανός αριθμός μεταλλουργικών καταλοίπων.

Στις Σκουριές που αποτελούν την πιο εντυπωσιακή αρχαιομεταλλουργική θέση στη Σέριφο, βρίσκεται η μεγαλύτερη απόθεση σκωριών (κατάλοιπα της εκκαμί-νευσης μεταλλευμάτων που χρονολογούνται από την προϊστορική εποχή έως την ύστερη αρχαιότητα) τόσο στο νησί, όσο και στις Κυκλάδες, που εκτιμάται στους 100.000 τόνους και συγκρίνεται με ανάλογη απόθεση στη Σκουριώτισσα της Κύπρου. Εδώ, έχουν εντοπιστεί και λαξευμένοι λάκκοι στον βράχο, οι οποίοι συνδέονται με τη μεταλλουργική δραστηριότητα στην περιοχή.

Η ύπαρξη αρχαίων πύργων (4ου αι. π. Χ.) στην ευρύτερη νοτιοδυτική περιοχή του νησιού (σήμερα είναι ορατοί ο ορθογώνιος Πύργος ή Ψαρόπυργος και οι κυκλικής κάτοψης Άσπρος Πύργος στα Μαύρα Βολάδια και Πύργος Φλέας στη Χοίρου Τρύπα) πιθανότατα να συνδέεται και με τη μεταλλευτική δραστηριότητα κατά τα ιστορικά χρόνια.

Τα μεταλλεία τέθηκαν ξανά σε λειτουργία κατά την εποχή του Δουκάτου του Αρχιπελάγους για τις ανάγκες της «Γαλνοτάτης Δημοκρατίας» της Βενετίας κατά τον 14ο αιώνα. Με την κατάλυση όμως του Δουκάτου, η εξόρυξη σταμάτησε, όπως αναφέρουν οι Γαληνός και Ευαγγελίδης.

Μετά την ανακήρυξη του Νέου Ελληνικού Βασιλείου, η μεταλλευτική δραστηριότητα επαναλήφθηκε, το 1861, από την Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία ως αποκλειστικά εξορυκτική και αφορούσε κυρίως την εκμετάλλευση των πλούσιων κοιτασμάτων σιδήρου.

Από το 1880, με επιχειρησιακό κέντρο τη νοτιοδυτική πλευρά της Σεριφου (Μέγα Λιβάδι, Μέγα Χωριό, Κουταλάς), τα μεταλλεία της εταιρείας «Σέριφος-Σπηλιαζέζα» αποτέλεσαν τη σπουδαιότερη πλουτοπαραγωγική πηγή του νησιού.

Τα μεταλλεία έκλεισαν οριστικά το 1964, αφήνοντας πίσω τους αναρίθμητες δαιδάλωδες στοές, σιδηροτροχιές, σκουριασμένα βαγόνια, εγκαταλελειμμένες μεταλλευτικές εγκαταστάσεις και σκάλες φόρτωσης, καθώς και τα κτήρια του Διοικητηρίου, των εργατικών κατοικιών και του σχολείου στο Μεγάλο Λιβάδι και στον Κουταλά.

Διαδρομές μετάλλων

Οι διαδρομές που προτείνονται στη Σέριφο ξεκινούν από το μονοπάτι της Στράτας, επάνω από τους Μύλους στην Άνω Χώρα και κατευθύνονται βόρεια προς την Πλάκα και μετά προς τα Γύφτικα, πορεία που ενδεικτικά διαρκεί 45 λεπτά και παρουσιάζει μέτριου βαθμού δυσκολία λόγω του ανηφορικού εδάφους.

Από εκεί, ο περιπατητής αφού κινηθεί νοτιοδυτικά, ακολουθώντας τον αμαξιτό δρόμο φτάνει στον Άσπρο Πύργο ή Ασπρόπυργο, ο οποίος χρονολογείται στην ελληνιστική περίοδο (4ος αι. π. Χ.). Πρόσφατα στερεωμένος, είναι κατασκευασμένος από μεγάλους

τραπεζοειδείς μαρμάρινους ογκόλιθους. Μέρος του οικοδομικού υλικού του χρησιμοποιήθηκε για την οικοδόμηση του ναού του Αγίου Χαραλάμπους και του παρακείμενου νεκροταφείου των μεταλλωρύχων. Η θέση του πύργου προσφέρει πανοραμική θέα στον όρμο του Κουταλά.

Η θέα από τον Άσπρο Πύργο προς τον όρμο του Κουταλά

Προχωρώντας δυτικά, τέμνοντας τον αμαξιτό δρόμο, η διαδρομή ακολουθεί το μονοπάτι προς την πηγή στον Τελευταί και περνά έξω από το Μέγα (Μία) Χωριό, έναν ερειπωμένο σήμερα οικισμό που είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη μεταλλευτική ιστορία του νησιού καθώς ήκμασε τη νεότερη περίοδο λειτουργίας των μεταλλείων. Κατηφορίζοντας δυτικότερα, φτάνει στις Σκουριές. Παρακάτω, στον Αβεσσαλό είναι ορατά τα ερείπια των «καταστημάτων» (κατοικίες και γραφεία), καθώς και η σκάλα φόρτωσης του 19ου και 20ου αι.

Η διαδρομή από τον Άσπρο Πύργο στις Σκουριές διαρκεί περίπου μισή ώρα με μέτριας έντασης περπάτημα. Η περιοχή των Σκουριών δεν αποτελεί οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο. Εδώ, οι πεζοπόροι θα πρέπει να επιδείξουν μεγάλη προσοχή λόγω της κατωφύρεας του εδάφους ενώ συχνά πνέουν ισχυροί άνεμοι. Επίσης, συστήνεται, να μη μετακινούν σκωρίες ή άλλα αντικείμενα από τον χώρο καθώς απαγορεύονται η αφαίρεση και η μεταφορά τους.

Ψαρόπυργος

Από τις Σκουριές, μέσω του μονοπατιού προς τους Αγίους Αναργύρους, η προτεινόμενη διαδρομή προχωρά προς τη Φλέα με τον ομώνυμο αρχαίο ελληνιστικό πύργο (Χοίρου Τρύπα) για να καταλήξει στα Πλακάλωνα –στο διάσελο επάνω από το Μεγάλο Λιβάδι– όπου έχει εντοπισθεί η Πρωτοκυκλαδική εγκατάσταση. Κατηφορίζοντας το στενό μονοπάτι, η περιήγηση καταλήγει στο Μεγάλο Λιβάδι, το κύριο εξαγωγικό λιμάνι σιδηρομεταλλεύματος του νησιού. Εδώ, στέκουν μάρτυρες της νεότερης μεταλλευτικής ιστορίας το νεοκλασικό κτήριο του Διοικητηρίου της «Σέριφος-Σπηλιαζέζα», κηρυγμένο μνημείο σύγχρονου πολιτισμού, οι κοιτώνες των εργατών, καθώς και άλλες εγκαταστάσεις των μεταλλείων όπως η σκάλα φόρτωσης, οι ράγες και τα βαγονέτα μεταφοράς σιδηρομεταλλευμάτων. Λίγα μέτρα μακριά από το Διοικητήριο, βρίσκεται το μνημείο των πεσόντων εργατών της απεργίας του 1916.

Επίσης, στο παλιό Δημοτικό Σχολείο, λειτουργεί μόνιμη έκθεση γεωλογικών πετρωμάτων και παρουσίασης της νεότερης μεταλλευτικής και μεταλλουργικής ιστορίας της Σερίφου. Παράλληλα, στο πλαίσιο του έργου «Μετάλλων τόποι» εγκαταστάθηκε στον χώρο ενημερωτικός σταθμός με περαιτέρω εποπτικό και οπτικοακουστικό υλικό.

Η συνολική διάρκεια της διαδρομής από τις Σκουριές στο Διοικητήριο είναι περίπου μισή ώρα. Ο βαθμός δυσκολίας αυξάνεται κατά τόπους λόγω της στενότητας των μονοπατιών.

Οι στοές και τα φρεάτια που είναι ορατά γύρω από τις προτεινόμενες διαδρομές θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από τους πεζοπόρους με μεγάλη προσοχή λόγω της επικινδυνότητάς τους και να μην εισέρχονται σε αυτά διότι υπάρχει κίνδυνος κατάρρευσής τους και πρόκλησης ατυχημάτων.

